

SÔNG ĐỒNG NAI, DÒNG SÔNG VĂN HÓA

ĐỖ BÁ NGHIỆP*

Đồng Nai không có những đỉnh núi cao chót vót mây phủ quanh năm, không có những cánh đồng bao la ngút ngàn cỏ bay mỗi cánh và sau khi chia tách Bà Rịa cũng không còn cát trắng biển xanh, sóng vỗ rạt rào. Cảnh quan Đồng Nai mang tính đặc thù của vùng trung du tiếp giáp với vùng trũng thấp phù sa ngập mặn cận biển, có độ dốc thoải dần về phía Nam.

Chúng ta sẽ đến với Đồng Nai bằng chính con đường mà hơn 300 năm trước cha ông ta đã đến. Từ cửa Soài Rạp mệnh mông hùng vĩ ngược lên *Nhà Bè nước chảy chia hai* với những sông ngòi, kênh rạch, tắc, xẻo chằng chịt cắt tẩm thảm xanh thành trăm mảnh muôn hình vạn trạng, với hệ sinh thái đặc trưng của một tiểu vùng địa lý phong phú đặc sắc mà màu xanh của nước, của trời và của diệp lục dễ làm say đắm lòng người, đặc biệt đối với những ai đến đây từ thành phố công nghiệp, phồn vinh, tiện nghi, mỹ lệ nhưng đầy khói bụi, ồn ào và bất trắc.

Rừng Sác không hoàn toàn bí ẩn và đáng

sợ như buổi đầu mới biết. Hệ sinh thái rừng Sác đã ban tặng cho con người rất nhiều, thứ nhất phải kể đến lượng oxy từ thảm rừng gần như vô tận này ban cho bầu khí quyển, kể đến là tiềm năng lâm sản, thủy hải sản cực kỳ phong phú. Có thể nói chỉ cần cỏ nước ngọt và lửa là con người có thể trụ lại trên mảnh đất này. Khảo cổ học cho biết con người hiện diện ở rừng Sác khá sớm. Cách ngày nay trên dưới 3000 năm, vào thời đại đồng, dấu vết những nhà sàn, thuyền độc mộc, công cụ sản xuất, sinh hoạt, vũ khí, đồ trang sức... bằng gỗ, đá, đất nung, đồng... được tìm thấy trên vài chục địa điểm ở hầu hết những cửa sông, rạch, các cù lao, có nguồn nước ngọt như cái Vạn, cái Lăng, rạch Lá, vàm Mặt Trời... tầng văn hóa dày, phân bố rộng và đồng nhất chứng tỏ cư dân tiền sử ở rừng Sác đã tồn tại khá lâu và rộng khắp trên vùng sinh thái này. Với địa thế hiểm trở, đã hàng thế kỷ rừng Sác "che bộ đội, vây quân thù" với đầy đủ ý nghĩa của khái niệm này. Còn đó một sông ngã bảy (thất giang) nơi đội chiến thuyền của Nguyễn Huệ thoát ẩn thoát hiện, lợi dụng thủy triều nhấn chìm đoàn thuyền chiến của Nguyễn Ánh, giết Đô đốc Manuel (Mạnh

* NGUYỄN GIÁM ĐỐC BẢO TÀNG ĐỒNG NAI

Sông Đồng Nai (đoạn qua Cát Tiên) - Ảnh: Ban quản lý Di tích Đồng Nai

Hòe), còn đó rạch Bà Nghĩa, rạch Thiêng Liêng, rồi sông Lòng Tàu, Nhà Bè, bao nhiêu chiến hạm, tàu vận tải của Pháp, Mỹ đã đành phận chôn vùi để làm môi, làm ổ cho cá tôm rừng Sác.

Chắc chắn ngày ấy, những người con tiên phong khai phá vùng đất Đồng Nai không đi một mạch từ Soài Rạp đến cù lao Phố và con đường đến miền đất hứa này phải mất một thời gian dài bằng cả đời người với bao thử thách hy sinh nghiệt ngã khôn lường.

Để nhận thức được toàn diện cảnh quan xứ Đồng Nai, chúng ta cùng nhau đến với Đồng Nai theo chiều ngược lại. Dòng sông vẫn chảy như đã chảy xuyên qua cả thời gian và không gian dằng dặc đủ để phủ lên mặt đất lớp phù sa văn hóa màu mỡ. Là một con sông lớn mang yếu tố hoàn toàn nội sinh trên nước ta.

Từ độ cao 1.500m so với mặt biển Hà Tiên, hai dòng sông nhỏ Dah Nhim và Dah Dung gặp nhau hòa dòng chảy, chỗ gặp nhau ấy cũng là

nơi phát nguyên một dòng sông lớn: sông Đồng Nai. Một món quà vô giá mà tạo hóa đã ưu ái và hào phóng ban tặng cho mọi sinh vật sống ở đôi bờ nơi nó chảy qua.

Hơn 500 km với chín bậc thêm địa chất, dòng nước ngọt ngào tinh khiết triển miên chảy và liên tục đổi dòng qua các cánh rừng, thung lũng, hẻm núi, đầm lầy, có lúc quay ngược 180°, như ngấp ngừng lưu luyến, để rồi sau đó lại tìm đường trực về phương Nam, nơi biển Thái Bình đang vẫy gọi. Trên đường, nó tiếp nhận thêm lượng nước của hàng trăm sông suối mà Dah Uê, Dah Rnga (La Ngà), Dah Rlung và Đồng Môn là phụ lưu chính.

Dòng sông từ biệt các cao nguyên Lang Biang bao la ở bậc thêm thứ 9: hồ Trị An để đổ nước vào những vùng bình nguyên châu thổ bát ngát mênh mông. Như cô sơn nữ từ non cao bầu bạn cùng gió núi mây ngàn vô tư uốn lượn, nhảy nhót, trườn mình trên các ghềnh đá ngày đêm cười vui tung bọt trắng, giờ đã hóa thân

thành bà mẹ trầm tư, hiền hòa, sâu lắng, hòa nhập với thủy triều dâng hai con nước mỗi ngày xuôi êm ra biển cả.

Trên đây là đôi nét chấm phá về vẻ tráng lệ, hùng vĩ và bình dị của dòng sông Đồng Nai. Có thể nói rằng dòng sông Đồng Nai là một thắng cảnh hoàn chỉnh.

Trên đường xuôi về biển, dòng sông để lại phía sau không biết bao nhiêu ghềnh, thác, hồ chứa và cù lao. Từ thác Dah Nhim đến Trị An còn có hàng trăm thác khác có tên và không tên, mỗi thác mỗi vẻ đẹp riêng.

Thác Trị An là thác cuối cùng của dòng chảy sông Đồng Nai. Dòng thác trước đây ngày đêm âm vang vào cuối rừng như quyện vào tiếng khóc than cho một chuyện tình cảm động được nhắc đến trong truyền thuyết về nó. Ngày nay, dòng thác được con người ngăn chặn lại để tạo dựng một công trình thủy điện mang tầm vóc Quốc tế, cung cấp nguồn điện cho cả các tỉnh phía Nam của Tổ quốc. Hồ Trị An rộng hơn 35.000ha với 42 hòn đảo lớn nhỏ mênh mông sông nước cũng là một tuyến du lịch hấp dẫn.

Các phụ lưu sông Đồng Nai phát tích từ nội địa trong dòng chảy của mình cùng tạo nên những cảnh thác đẹp hùng vĩ và thơ mộng. Trên sông La Ngà, bắt nguồn từ phía Nam cao nguyên Lang Biang đến khi hòa vào dòng nước sông lớn Đồng Nai đã để lại một cảnh thác thiên nhiên đẹp đẽ: thác Xuân Mai. Thác Xuân Mai - người Mạ gọi là Liêng Dur là một thắng cảnh kỳ vĩ thuộc lâm trường Tân Phú. Trải dài trên đoạn sông hơn 4 cây số, dòng thác như con rồng đang uốn mình đùa giỡn với dòng nước. Một quần thể đá tạo dáng với bao hình thù kỳ thú nổi dài trải rộng ra hai bên và kết nối giữa đôi bờ. Nhiều cụm đá liên hoàn, nhấp nhô đã tạo nên những vạch ngăn của dòng nước lúc tung, lúc hứng dưới ánh nắng trông thật kỳ ảo. Nhiều hang động với các hòn đá chông chênh vào nhau tạo cho cảnh thác thêm hoang sơ, huyền bí. Hai bên bờ cây cối bạt ngàn, những cây cổ thụ bóng xòe che mát ven sông. Đặc biệt vào mùa xuân, hai bên sông tím màu bằng lăng và màu vàng của hoa mai - những gốc mai cổ thụ, quý hiếm. Thác Xuân Mai là một điểm du lịch hấp dẫn về sinh thái. Trong tương lai, khi được quy hoạch, tuyến du lịch thác Xuân Mai nối tiếp nơi in dấu

của bàn tay khổng lồ - một chuyện tình của người Mã liên quan đến cụm đá bàn hiện hữu trong lâm trường Tân Phú, với hồ nước khoáng vừa được phát hiện sẽ đưa vào khai thác, phục vụ khách tham quan.

Thác Ba Giọt - Sông Đồng Nai khi chảy qua địa bàn xã Phú Vinh, Định Quán đã tạo nên một cảnh quyến rũ. Một cồn đá lớn dài hình vòng cung như chặn ngang dòng chảy của sông, để phía dưới sụp sâu xuống hình thành nên thác Ba Giọt.

Tuy không có được vẻ đẹp hùng vĩ như một số thác ở vùng cao nguyên như Dambri, Pren hay Cam Ly, nhưng thác Ba Giọt hơn hẳn về quy mô. Nhìn từ phía Nam của bờ sông, dải đá dài như ngăn dòng nước đang ào xuống để chia thành hàng trăm vòi rồng đủ kiểu, nước tung trắng xóa từ trên cao xuống hồ phía dưới, tiếng reo vang vọng tận núi rừng. Hồ dưới thác rộng hơn 3 ha với nước xanh và trong mát. Nhiều bãi cát bồi, thoải thoải tạo cho hồ trở thành một bãi tắm tuyệt vời.

Với vẻ đẹp hữu tình, sông rộng hồ sâu, thác nước ngày đêm reo vang... lại giữa cảnh thiên nhiên, chưa được bàn tay con người khai thác, dòng thác có một môi trường trong lành là điểm du lịch hấp dẫn. Đến với thác Ba Giọt con người được chiêm ngưỡng vẻ đẹp của thiên nhiên và thỏa chí chinh phục để rồi hòa mình vào với chúng. Từ trên cao, những hàng cây xanh mọc xung quanh hai bên bờ sông và trên những cồn đá như thổi thúc, gọi mời con người khám phá. Để rồi, khi hòa vào cảnh đẹp thiên nhiên phía dưới, khách cảm thấy được thanh thản, sáng khoái trước sự ưu ái của thiên nhiên. Tương lai toàn thể khu thác Ba Giọt sẽ được quy hoạch thành khu du lịch rộng 25 ha. Nơi đây, sẽ hình thành những khu du thuyền, hồ bơi, dịch vụ, giải trí với nhiều loại hình phong phú. Với một tiềm năng sẵn có, thác Ba Giọt cùng với thác Xuân Mai, danh thắng Đá Chông sẽ tạo nên một tuyến du lịch xanh hấp dẫn và quyến rũ. Tô điểm cho cảnh quan ở đôi bờ là những đôi thông, những cánh rừng nguyên sinh, những đỉnh núi cao và những đồi thấp, cả những buôn làng thấp thoáng giữa hoang sơ, giữa quần thể thực vật và động vật vô cùng phong phú của rừng già nhiệt đới, giữa những cây cổ thụ cao vút và rừng dương xỉ ven đầm lầy sông suối.

Cảnh quan liên tục đổi thay và không lặp lại. Không biết có phải vì những cánh đồng trắng cỏ, bồn trũng thứ sinh, thấp thoáng bóng đàn nai gặm cỏ mà dòng sông được mang tên là Đồng Nai không?

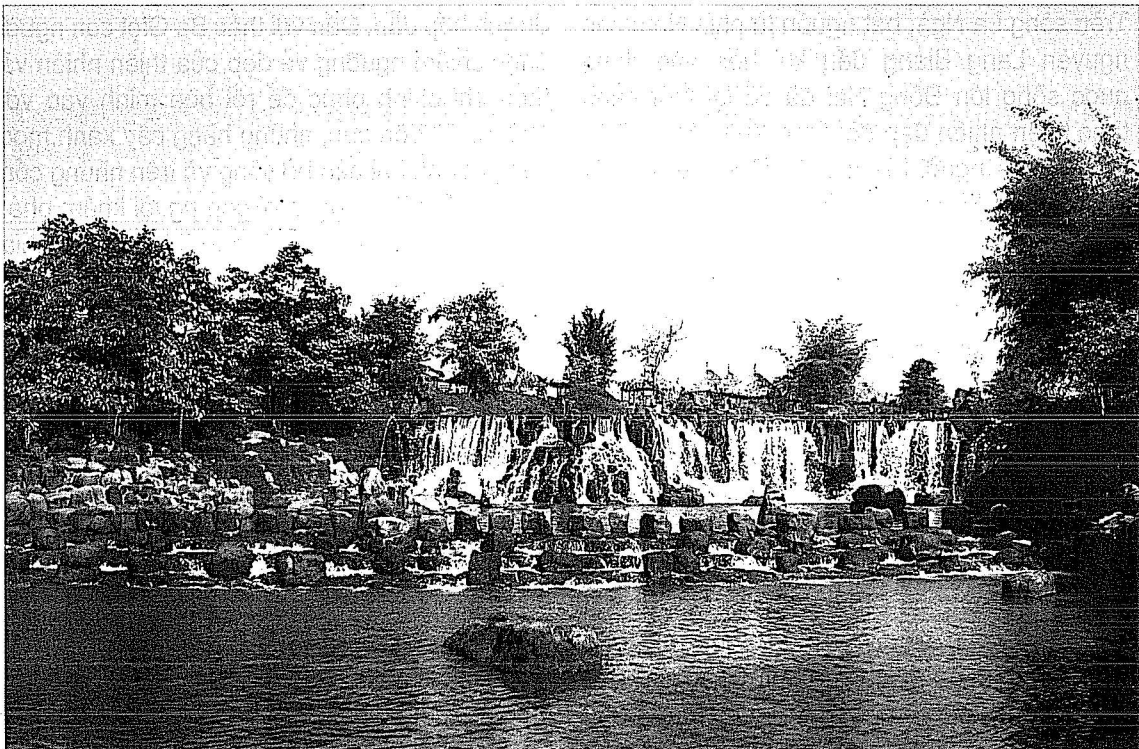
Các cù lao trên sông khá nhiều, đó là những viên ngọc bích mà dòng sông đã dày công gọt dũa tô điểm ngàn đời. Cù lao Mỹ Cuối, cù lao Thạch Hội (cù lao Rùa), cù lao Tân-Triều, cù lao Phố, đến cù lao Ông Còn xứng đáng là thắng cảnh tuyệt vời. Nối liền với dòng chảy của sông Đồng Nai là các cù lao yên ả này. Những cù lao rộng trải dài hàng mấy cây số như điểm xuyết cho dòng chảy hiền hòa Đồng Nai thêm xanh đẹp. Trên những cù lao là những vườn cây trái xum xuê và danh tiếng về các loại sản vật: bưởi, trầu ở cù lao Tân Triều; dâu, mía ở cù lao Tân Chánh. Cù lao Rùa có hình dáng như một con Rùa (quy dự) được miêu tả trong *Gia Định thành thông chí* của Trịnh Hoài Đức "ngoài có trường giang bao bọc, ghe thuyền ra vào, sóng vỗ khói bay, ẩn hiện như con thần quy giỡn sóng". Cù lao Phố (còn gọi là bãi Đại Phố) có "địa thế khuất khúc chạy tới hình như

con Hoa cù (tức con rồng có sừng) uốn khúc giỡn nước".

Trước đây, cù lao Phố là một thương cảng sầm uất, thu hút nhiều khách buôn quốc tế. Qua bể dâu thời cuộc, thời kỳ hoàng kim của cù lao Phố đã lui vào dĩ vãng, hoàn thành sứ mệnh của một đô thị cổ, một cảng sông sầm uất nhất Đàng Trong suốt thế kỷ XVIII.

— Ngày nay, là một vùng quê nằm trong thành phố, vốn mang trên mình những tính chất của lịch sử: những ngôi đình, mái chùa ngói rêu phong cổ kính, những chuyện kể xưa về bao lớp người mở cõi..., cù lao Phố vẫn xứng đáng là một quần thể di tích, địa điểm du lịch cho hoạt động văn hóa về nguồn, du lịch xanh hấp dẫn. Với lớp phù sa trẻ phủ trên lớp phù sa cổ màu mỡ tắm nước quanh năm, đất sống lý tưởng của những ruộng lúa và các vườn cây ăn trái, của cuộc sống bình yên, thanh thản, trên nền xanh ngút ngàn điểm xuyết những mái đình cổ ẩn mình dưới những tán cây sao, dầu cổ thụ, những con thuyền dập dềnh trên sóng nước mênh mông.

— D.B.N

Tiếng vọng cội nguồn (Đồng Nai) - Ảnh: Khánh Duyên